

Funded by
the European Union

КАФЕДРА ЖАНА МОНЕ «ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ
ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВА ЄС: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ»

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЯ

Збірник наукових статей та тез
за матеріалами науково-практичної конференції,
присвяченої Дню Європи, 220-річчю
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
та 5-річчю кафедри права Європейського Союзу

(м. Харків, 9 травня 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

2. Задахайло Д. В., Швидка Т. І., Резнікова В. В. Політико-правовий зв'язок інститутів забезпечення економічної конкуренції та банкрутства в системі господарювання: *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 227–233.

3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996.

Науковий керівник: А. В. Яновицька, к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського університету внутрішніх справ.

Володимир Гребеник¹

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1918–1938 РОКИ)

Проголошення Чехословацької республіки у жовтні 1918 році відбулося під час процесів розпаду Австро-Угорщини та за наявності сприятливих зовнішньополітичних умов для державотворчості чеського і словацького народів. Разом з цим, одним із першочергових внутрішніх питань створеної держави було покращення рівня життя населення. Соціальне законодавство Австро-Угорщини було сформоване переважно в кінці XIX століття і не могло задовольнити потреби суспільства в післявоєнній демократичній республіці. Серед імперського спеціального законодавства найбільш визначними науковці називають Акти про соціальне страхування, прийняті Імперською радою у 1888–1889 роках [1] та Акт про обов'язкове медичне страхування в Угорщині 1891 року [2, с. 432], тому деякі підходи раніше успішно застосовувалися на території Чехословаччини і цей позитивний досвід був використаний при розробці нової системи соціального забезпечення.

Демократія та повага до прав людини були визначені серед основних принципів побудови Першої Чехословацької республіки. Щоправда, прийнята 13 листопада 1918 року тимчасова конституція містила лише загальні норми про організацію державної влади і не включала положень про права людини і громадянина [3]. Натомість вже в Конституції Чехословацької республіки (діяла в 1920–1938 роках) п'ятий розділ мав назву «Права, свободи і обов'язки громадян. Рівність». Окремо соціальні права

---

¹ Аспірант юридичного факультету ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», ORCID: 0009-0007-2210-3317

на конституційному рівні не виділялися, проте у статті 126 Конституції було вказано про необхідність спеціального законодавчого захисту шлюбу, сім'ї та материнства [4, с. 333].

Появу необхідності суттєвих змін у сфері соціального забезпечення дослідники чехословацького законодавства пояснюють поєднанням декількох факторів на початку даного історичного періоду: зміна соціальної структури сім'ї, що проявилася у переважанні індивідуалізму; зростання фінансової спроможності суспільства управляти ризиками; виникнення нових форм соціальних ризиків, з якими існуюча система не могла впоратися; формування соціальних груп для відстоювання спільних інтересів [2, с. 431]. У той же час, перші роки існування Чехословацької республіки були дуже складними через проблеми з постачанням продуктів харчування, нестачею їжі, палива і споживчих товарів внаслідок війни, а також інфляцію [5]. Відтак, важка соціально-економічна ситуація в країні потребувала законодавчого регулювання механізмів забезпечення і захисту соціальних прав. Для цього поступово приймалися спеціальні законодавчі акти, спрямовані на утвердження соціальних прав: Закон про страхування працівників на випадок хвороби, інвалідності та досягнення похилого віку (прийнятий у жовтні 1924 року, але введений в дію з 1 липня 1926 року) та Закон про пенсійне забезпечення для службовців (1929).

Законом 1924 року встановлювалася пенсія за віком при досягненні 65 років з виплатами на рівні третини заробітку здорового працівника у такій же сфері та з аналогічними здібностями. Для цього працівник мав вносити страхові внески щонайменше 150 тижнів [6, с. 307–308]. Страхові внески сплачували працівник і роботодавець у рівних пропорціях. З метою імплементації законодавства у Чехословаччині також створювалася відповідна система інституцій: Міністерство соціальних справ (1918 рік), яке з 1919 року складалося із трьох департаментів (з питань захисту дітей; з питань захисту осіб з інвалідністю, житлової сфери та кооперативів; з питань захисту працівників, зайнятості, перевірок бізнесу та соціального страхування) [2, с. 434].

Особлива увага в Чехословаччині приділялася соціальній допомозі у зв'язку з безробіттям. Першим законодавчим актом у цьому напрямі став Закон № 63/2018 про підтримку безробітних, згідно з яким безробітні особи мали право на державну допомогу якщо вони активно шукали роботу і взаємодіяли зі службою зайнятості. У 1921 році була прийнята так звана «Гентська система» (набрала чинності з 1 квітня 1925 року), в межах якої допомога надавалася безробітним через профспілки за рахунок членських внесків працівників та державних субсидій [2, с. 435]. Потреба у соціальному захисті після завершення Першої Світової війни виникла з також боку осіб з інвалідністю, яких згідно з офіційними документами у Чехос-

ловаччині було близько 210 тисяч. Прийняті у 1919 році закони були спрямовані не тільки на фінансову підтримку та медичну допомогу, а й на подальшу інклюзивність постраждалих від війни [2, с. 436].

Нормативне визначення системи соціального забезпечення в Чехословаччині мало певний позитивний ефект в частині вирішення таких соціальних проблем, взаємозв'язок з якими, на перший погляд, не був очевидним. По-перше, захист демократичним чехословацьким режимом соціальних прав людини чере розширення законодавчого регулювання соціального збезпечення мав також сприятливий зворотній ефект у вигляді захисту такою системою самої демократії від зазіхань з боку соціалізму та інших радикальних ідеологій. Зокрема, науковці відзначають, що у ситуаціях економічного спаду та бідності робітники все частіше починали говорити про переворот соціалізму та повстання пролетаріату [6, с. 304]. По-друге, на початку 1920-х років в окремих регіонах зі значною часткою німецького населення одним з аргументів на користь приєднання до німецької держави називалася відсутність у Чехословаччині системи страхування на випадок інвалідності чи настання похилого віку [6, с. 308].

Отже, державний механізм щодо забезпечення та захисту соціальних прав людини дозволяв забезпечувати належний рівень підтримки з боку населення та суттєво підвищував авторитет держави у вирішенні суспільних проблем. Подальшому його розвитку суттєво перешкодила економічна криза 1930–1935 років, оскільки в таких умовах держава не могла ефективно розвивати нові правові механізми для покращення добробуту своїх громадян.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє виокремити такі досягнення Першої Чехословацької республіки у сфері становлення соціальних прав людини та побудови правового механізму їх забезпечення:

- утвердження в законодавчих актах соціальної спрямованості демократичної республіки та взяття державою відповідальності за підтримку соціальної справедливості шляхом врегулювання допомоги безробітним, особам, які постраждали від бойових дій та особам з інвалідністю вже у перші роки існування нової держави;
- залучення на законодавчому рівні до процесів соціального забезпечення на випадок безробіття чи досягнення пенсійного віку усіх ключових учасників: роботодавця, працівника, профіспілок і держави;
- формування спеціалізованих державних органів та інституцій, діяльність яких була спрямована на реалізацію законодавчих норм та ефективний розподіл соціальної допомоги.

Успішні приклади реалізації законодавчих ініціатив у Першій Чехословацькій республіці, а також суспільна проблематика, яка потребувала вирішення, залишаються актуальними і для сучасного державного будів-

ництва, в тому числі й в Україні. Відтак, видаються досить перспективними подальші детальні дослідження правового регулювання забезпечення соціальних прав у Чехословацькій державі.

Література:

1. Kuklík, J. (2015), *Czech Law in Historical Contexts*, Karolinum Press, Prague, Czech Republic. <https://doi.org/10.2307/jj.362398.12>.

2. Illyová, Z (2015), «Social legislation in the first Czechoslovak Republic», *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, [T.] 8, z. 4, pp. 429–439. <https://doi:10.4467/20844131KS.15.025.4885>.

3. The website of the Chamber of Deputies Parliament of the Czech Republic (2024), «Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě». URL: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html (дата звернення: 01.04.2024).

4. *The new constitutions of Europe* / Howard Lee Mc Bain and Lindsay Rogers. – Garden City, 1922. – 640 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=zEwpAAAAYAAJ&pg=PA401&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 01.04.2024).

5. Ramet, Sabrina P, ed (2020), *Interwar East Central Europe, 1918–1941: The Failure of Democracy-Building, the Fate of Minorities*, Routledge Studies in Modern European History, Abingdon, UK, and New York: Routledge, 2020, 331 pp.

6. Hellerová V. et al. (2023). «Preparation for Old Age and Ageing in the Time of the First Czechoslovak Republic: The Professional Discourse on Old Age at the Time», *HKJU-CCPA*, 23(2), 301–318. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/442207>, <https://doi.org/10/31297/hkju.23.2.1> (дата звернення: 01.04.2024).

Науковий керівник: Чернетченко О. М., к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК».

Софія Губська¹

СПІВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права представляє собою складну та важливу проблему в сучасному світі. Обидва ці види права спрямовані на захист особистості, але в різних контекстах та з використанням різних підходів. Міжнародне право прав людини орієнтоване на захист прав і свобод індивідуальних

¹ 2 курс, група 07мп-22-01